

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT

CONDUCĂTOR DOCTORAT:
I.P.S. PROF. UNIV. DR. TEODOSIE PETRESCU

DOCTORAND:
NIȚĂ M. JANETA

CONSTANȚA
2014

VIRTUȚI ȘI PATIMI ALE TINEREȚII DUPĂ NOUL TESTAMENT

**Cuvinte cheie: virtuți, patimi, Noul Testament,
Dumnezeu, om, moralitate, desăvârșire**

Dacă privim în ansamblu întreaga noastră lucrare, observăm că principalul ei mesaj este acesta: procesul desăvârșirii creștine este posibil și accesibil, și teoretic are două sau trei mari trepte sau faze succesive: una materială - *ascetica* și una spirituală - *mistica*, fiecare având mai multe trepte. *Ascetica* este preocupată de purificarea de patimi și câștigarea de virtuți, iar *mistica* de înaintarea în unirea cu Dumnezeu. De fapt cele două se întrepătrund și pe măsură ce ne purificăm de patimi ne umplem de Duhul, și ne pregătim pentru unirea cu Dumnezeu.

Am arătat în lucrare patimile care ne sunt cunoscute din cărțile Noului Testament, apoi în aceeași formă și virtuțile, convingși că odată cunoscute de credincioși încă din tinerețe, ele vor putea fi controlate corespunzător, patimile putând fi mult mai ușor și eficient curățate cât mai de timpuriu, chiar înainte să apară, iar virtuțile

putând fi mult mai devreme, responsabil și cu folos activate.

Etapa ascezei este sinergică, și prioritar trupească și activă, presupunând, ajutor, luptă și nevointă, iar schimbările sunt oarecum vizibile, importantă fiind voința omenească.

De asemenea, *etapa misticii* este sinergică, dar spirituală și contemplativă, presupunând că s-a ajuns la desăvârșire, la unirea cu Dumnezeu, iar evoluția este discretă prioritară fiind acum voința și lucrarea divină.

Sfântul Apostol Pavel le rezumă magistral pe amândouă într-un verset: "*M-am răstignit împreună cu Hristos; și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine*" (Galateni 2, 20).

Între cele două etape Sfântul Dionisie Areopagitul mai concepe o fază intermediară, *etapa iluminării*, și astfel, în înțelepciunea ascetică se pot nuanța trei faze:

1. *faza activă* a curățirii;
2. *faza intermediară* a iluminării și
3. *faza contemplativă* a desăvârșirii.

Cu deosebire prima dintre aceste faze caracterizată prin *dinamica despătimirii*, constituie obiectul acestei lucrări și presupune experimentarea următoarelor etape: 1. Credința; 2. Frica de Dumnezeu; 3. Pocăința; 4. Înfrânarea; 5. Răbdarea; 6. Nădejdea; 7. Nepătimirea.

Despre aceste etape, sau trepte, vorbește Sfântul Maxim Mărturisitorul când descrie urcușul omului înspre unirea cu Dumnezeu, într-o iubire, nu pentru că sunt toate stările prin care trece credinciosul, ci pentru că

sunt singurele despre care se poate vorbi explicit în cuvinte: *“Dragostea e născută de nepătimire; nepătimirea de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea de răbdare și îndelungă răbdare; iar pe acestea le naște înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârșit frica, de credința în Domnul”*. Așadar, sunt conturate aici clar treptele (șapte) spre *nepătimire*.

Din altă perspectivă, Sfântul Vasile cel Mare indică cele două căi ale vieții creștine, pe care omul este liber să meargă, ori spre Dumnezeu, ori spre diavol, pentru că fiecare vorbă, faptă sau gând, îl plasează obligatoriu numai în una din aceste două realități. Și dacă prin patimi se asigură o plăcere limitată, aparentă și trecătoare, prin asceză și virtute, care presupun greutate și nevoițe trecătoare, se asigură desfătarea și bucuria veșnică, iar *“investiția”* în cele duhovnicești se dovedește a fi cea mai profitabilă.

Așadar, *despătimirea* este nu numai posibilă, dar, și accesibilă, deoarece omul este înzestrat cu tot ce este necesar, și: *„Nu Dumnezeu este pricina păcatului, ci El i-a dat omului cunoștință, pricepere, puterea de a deosebi binele de rău și voie liberă. Ceea ce naște păcatul este negrija și trândăvia oamenilor”*.

„Teologia răului” și a modului în care acesta poate fi înlăturat din viața lumii și a omului, constituie *„una dintre cele mai vechi și mai grele probleme care frământă pe om din toate timpurile. Viața însăși este o formă a luptei duse împotriva răului, căci nu se poate spune că omul și societatea n-au încercat, de-a lungul istoriei, să combată răul”*.

Venind în întâmpinarea nevoii noastre fundamentale, Mântuitorul nostru Iisus Hristos, ne-a arătat că cea dintâi grijă a omului în această viață trebuie să fie mântuirea sufletului și dobândirea fericirii cerești prin lupta împotriva păcatului: *Căci ce-i folosește omului să câștige lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul?* (Marcu 8, 36), și totodată ne oferă soluția în Efeseni 6,10-12: „*Îmbrăcați-vă cu toată armătura lui Dumnezeu, ca să puteți ținea piept împotriva uneltirilor diavolului. Căci noi n-avem de luptat împotriva cărnii și sângelui, ci împotriva căpeteniilor, împotriva domniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății care sunt în locurile cerești*”.

Iată de ce, Hristos a devenit Capul Bisericii, care este trupul, și în acest mod El este și Capul fiecărui creștin. Ori știm că atribuțiile capului sunt să conducă, totul, prin puterile pe care Dumnezeu i le-a dăruit omului și cu care luptă împotriva răului: *Rațiunea, Afectivitatea și Voința*, iar Sfinții Părinți deosebesc și la om exact aceste trei puteri: *mintea* (νοῦς) ca potență a actelor de cunoaștere și cugetare, *pofta* (ἐπιθυμία) ca potență a tuturor dorințelor și poftirilor, și *iuțimea* ca potență *irascibilă, impulsivă* (θυμός), a actelor de curaj, de bărbăție, de mânie (bună sau rea), adică ceea ce noi numim *rațiune, afectivitate și voință*. Totuși, sfinții părinți consideră *pofta* și *impulsivitatea* (la fel de) iraționale (pentru că folosesc rațiunea implicită a instinctelor și nu folosesc rațiunea conștientă) și le alătură deosebindu-le de *minte* pe care o consideră singura, ca rațională, și direct legată de voință, deosebind astfel în sufletul omului **partea mintală**,

spirituală, sau rațională și partea irațională, instinctivă, sau temperamentală, care cuprinde, împreună cu alte funcțiuni vitale, facultățile mâinii și poftei. Și facem această împărțire pentru a putea susține că "raționalul" trebuie să conducă „iraționalul”, adică, mai exact spus, „facultățile conștiente” trebuie să conducă „facultățile neconștiente”, deoarece asemenea tezei platonice despre nemurirea lui voûs, „raționalul” este nemuritor, iar „iraționalul – neconștientul” ar înceta la sfârșitul vieții pământești. Totuși, nu putem susține că partea „irațională” aparține exclusiv trupului pentru că se ocupă de trup, și are destinul trupului, deoarece, și partea „rațională” și partea „irațională” țin de suflet. Mai corect ar fi să spunem că partea numită „rațională” și cea numită „irațională” trebuie să lucreze împreună și să conducă armonios trupul spre a sluji sufletului, după cum îngerii - prioritar raționali - și oamenii - prioritar emoționali - trebuie să conlucreze pentru a salva sufletul omului.

De regulă, în procesul despătimirii, mintea este mai puternică și conduce, alături de voință și afecte, evident, pentru că mintea hrănește sufletul și ea determină desfășurarea întregii vieți omenești. *„Mintea noastră este la mijloc între două ființe, care își lucrează fiecare cele proprii, una virtutea, cealaltă răutatea; adică între înger și drac. Dar ea are libertatea și puterea să urmeze sau să se împotrivească cui vrea”*. Există și dezechilibre în care prioritar este nu mintea ci alt factor sau combinație între alți factori, dar, acele cazuri sunt cuprinse, sau supuse despătimirii și ajung tot la situația de mai sus.

Numai funcționând împreună și armonios, aceste trei puteri pot fi eficiente. Ori satana tocmai împotriva acestor puteri se luptă, deoarece în acest fel luptă împotriva omului. Împotriva rațiunii, satana susține iraționalul, împotriva afectivității susține denaturările (patologice ale) sensibilității, iar împotriva voinței satana susține pasivitatea. În același timp satana le susține pe acestea trei prin intermediul patimilor, iar Hristos luptă împotriva atacurilor satanei prin intermediul virtuților fiecărui creștin.

Alături de compunerea sufletului din cele trei puteri, „*rațiune, iuțime și poftă*”, Sfântul Ioan Damaschin expune și păcatele specifice fiecărei puteri, împreună, cu remediile corespunzătoare, recomandate de asceții creștini:

A. Păcatele din rațiune sunt acestea: *necredința, erezia, nebunia, hula* (blasfemia), *nemulțumirea, încuviințările* păcatelor care se ivesc din partea pătimitoare.

a. Iar **tămăduirea și leacul** acestor rele sunt : *credința* neșovăită în Dumnezeu și în dogmele adevărate, *neînșelătoare și ortodoxe, cugetarea* neîncetată la cuvintele Duhului, *rugăciunea* curată și neîncetată și *mulțumirea* către Dumnezeu.

B. Păcatele iuțimii sunt acestea: *cruzimea, ura, necompătimirea, ținerea de minte a răului, pizma, uciderea și cugetareaneconținută la unele ca acestea.*

b. Iar **tămăduirea și leacul lor** sunt: *iubirea de oameni, dragostea, blândețea, iubirea de frați, compătimirea, nerăutatea și bunătatea.*

C. Păcatele părții poftitoare sunt acestea: *lăcomia pântecelui, nesățurarea, beția, curvia, adulterul, necurăția, desfrânarea, iubirea de avuții, pofta de slavă deșartă, de bani, de bogăție și de plăcerile trupești.*

c. Iar **tămăduirea și leacul** lor sunt: *postul, înfrânarea, reaua pătimire, neaverea, împărțirea averilor la săraci, dorirea bunurilor viitoare nemuritoare, dorul după Împărăția lui Dumnezeu și poftirea înfierii.*

Pentru această luptă a despătimirii este necesară libertatea, care, e drept, a fost viciată prin păcat, dar, așa cum ea poate fi curățată și dezvoltată prin virtuți, după cum spune creștinismul.

Refuzul și condamnarea darului libertății pentru oportunitatea pe care o dă săvârșirii răului și dificultatea de a o păstra prin înaltă responsabilitate este atitudinea cea mai întâlnită azi, dar și cea mai păguboasă, pentru că drama omului modern și a lumii în care el trăiește este că în acest mod el „*piere și nu-și dă seama de unde-i vine pieirea. Aruncă vina pe crizele economice, sociale și politice, socotindu-le ultimele și singurele cauze ale răului de care suferă, dar ignoră cauza adevărată a tuturor relelor: păcatul*”.

Aceasta pentru că în dese rânduri, păcătosul încearcă să se disculpe și să arunce vina păcatului pe ceilalți sau chiar pe diavol, neștiind că aceasta este tot o uneltire vicleană a Satanei care „*dorește foarte ca noi să aruncăm asupra lui vinovăția păcatelor noastre, și prin aceasta să ne amăgim și să ne adormim pe noi înșine, să săvârșim tot felul de păcate și necurmat să înmulțim și să mărim pedeapsa noastră, pierzând toată iertarea. Noi, însă, să nu facem una ca*

aceasta, ci să ne venim întru cunoștința de noi înșine. Să învățăm a cunoaște rănilile noastre, și atunci vom nimeri și leacul cel cuvenit; dimpotrivă, când cineva nu-și cunoaște boala sa, nu se îngrijește nici de vindecarea ei”.

Omul societății postmoderne, omul societății de consum, acordă prea puțină atenție vieții spirituale. Dumnezeu nu mai are loc în inima lui, deși, Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul nostru (Luca 17, 21), sau, ar trebui să fie înăuntrul nostru. Și este înăuntrul nostru, atunci când, Dumnezeu găsește loc, să-și așeze tronul înăuntrul nostru, în sufletul nostru, în inima noastră. Din păcate, inima noastră este la cei mai mulți dintre noi cotropită, cucerită de multe patimi, încât Dumnezeu nu mai are loc în noi, din cauza iubirii de avere, a iubirii de plăcere și iubirii de mărire.

Iată de ce, responsabilitatea morală îi revine omului ca o datorie, căci este o învățătură tradițională și realistă a spiritualității ortodoxe, aceea că pricinuitoarea mântuirii, sau desăvârșirii noastre, este Dumnezeu, în timp ce al căderii și osândirii noastre este voia noastră proprie, liberă, sau, cum spune Petru Damaschinul, *„cel ce lucrează binele trebuie să-I mulțumească lui Dumnezeu, ca Celui ce ne-a dăruit toate după existență. Iar cel ce alege și face cele potrivnice, să se învinovățească numai pe sine, pentru că nimeni nu-l poate trage cu sila, odată ce Dumnezeu l-a făcut liber”*.

Învățătura creștină despre „virtute”, stă în strânsă legătură, cu cea despre caracterul moral creștin, noțiune prin care se înțelege, în general, statornicia voinței omului pe calea binelui, ca urmare a principiilor de care

aceasta se lasă condusă. În general, termenul „*virtute*”, are mai multe înțelesuri, și anume: capacitatea voinței și a libertății omului de a transforma credința într-un stil de viață prin actualizarea harului Botezului, posibilitatea de a aduce ceva la îndeplinire în sens spiritual și moral, dar și forța de rezistență împotriva patimilor, a ispitelor și practicarea obișnuită a binelui. Cu alte cuvinte, în *virtute*, prin acțiunea continuă a faptelor bune, voința omului dobândește dexteritate pentru realizarea lor, deoarece această dexteritate și abilitatea necesară pentru a realiza binele este o manifestare a unei gravitații continue și statornice, a unei dispoziții către binele omului interior.

Virtuțile (morale) sunt puteri, aptitudini, dispoziții umane pentru a face binele, și spre deosebire, *patimile*, sau *viciile*, sunt tendințe de a(-ți) face rău, prin devieri mai mult sau mai puțin artificiale de la ceea ce este normal să faci, potrivit firii lucrurilor. Arătând legătura dintre virtuți și patimi, Sfântul Dionisie Areopagitul spune: „*Păcatul este o lipsă de perfecțiune a propriilor noastre virtuți*”.

În sensul cel mai deplin al cuvântului, *virtutea* este „o dispoziție dobândită de a face binele”, dar nu un bine numai absolut și numai contemplat, gândit, vorbit, dorit, ci un bine făcu. Altfel spus, *virtutea* este efortul de „a te purta bine” sau „binele definit în chiar cadrul acestui efort de a atinge această valoare morală: maximală, centrală și ultimă”.

Am văzut că în morala creștină, *virtutea* nu este înțeleasă ca o simplă însușire psihologică, și comportamentală, ci mai ales, ca relație ontologică, fiind

conformare cu voia lui Dumnezeu și participare la harul necreat și la bunătatea Lui. Fără această conformare și participare la Hristos nu există virtute reală, și cum spuneam mai sus, virtutea, ca manifestare statornică a creștinului spre bine, purcede din harul divin (I Corinteni 18, 10, II Corinteni 3, 5, Coloseni 1, 12), dar, totodată, este o urmare a deprinderii noastre personale, fără să fie străină și adăugată, ci proprie naturii umane.

Urmând învățăturii creștine, cuprinsă în cărțile Noului Testament, și transmisă de Apostoli și de ucenicii lor, Sfinții Părinți ai Bisericii acordă virtuții un loc de frunte în preocupările lor ascetice și încercând să-și explice existența răului în lume și a formelor pe care el le îmbracă, de modul rezolvării și înlăturării lui depinzând, pentru om, conduita sa prezentă, în această lume și în această viață, dar și răsplata sau osânda viitoare.

Pe scara valorică a vieții spirituale, dobândirea virtuților este prima treaptă duhovnicească a desăvârșirii și este condiționată de curățirea de patimi, adică e vorba despre fuga de patimi, nelucrarea patimilor și dobândirea virtuților. Dar aceasta nu este altceva decât starea de *nepătimire*, în care trupul despătimit se află deasupra materiei, iar spiritul virtuosului deasupra trupului și constituie prima formă de actualizare a credinței și a harului primit la Botez, totuși, viața trupească este necesară dar, trebuie să avem mare grijă cum ne folosim de ea, deoarece ea nu trebuie să depășească în esență și importanță viața spirituală, care are mereu întâietate.

Virtutea presupune o înnoire a vieții (cf. Efeseni 3,16), și este „*ascultare de poruncile lui Dumnezeu*” (cf. Galateni 5,6; I Corinteni 6,19); o „*năzuință spre fapte bune*” (cf. Romani 2,7; Tit 3,8; Matei 5,16) după modelul lui Iisus Hristos (Filipeni 3,12) și o luptă susținută împotriva tuturor piedicilor din calea desăvârșirii (I Corinteni 9,25). Virtutea nu este o simplă cunoaștere cum a considerat-o Socrate, dar nici o simplă faptă potrivit concepției lui Aristotel, ci o manifestare statornică a creștinului spre bine care porcede din harul divin (cf. I Corinteni 15,10; II Corinteni 3,5), și în același timp este o urmare a libertății și deprinderii noastre personale (cf. Matei 7,13).

Întreaga viață a creștinului este o luptă permanentă trăită într-o stare de încordare, luptă ce are *un scop general* de eliberare de păcat și de efectele sale dezastruoase și *un scop special* de dobândire a virtuților creștine ca și căi spre desăvârșire.

Romani 12, 17 spune: „*Nu răsplățiți răul cu răul. Purtați grijă de cele bune înaintea tuturor oamenilor*”; iar I Tesaloniceni 5,15: „*Luați aminte să nu răsplătească cineva cuiva răul cu rău, ci totdeauna să urmați cele bune unul față de altul în iubire*”. Și acestea, deoarece, virtutea presupune o înnoire a vieții (Efeseni 3, 16), o luptă susținută împotriva tuturor piedicilor din calea desăvârșirii. I Corinteni 9, 25: „*Și oricine se luptă, se înfrânează la toate. Și aceia, ca să ia o cunună stricăcioasă, iar noi nestricăcioasă.*” Iar în măsura în care această luptă se menține, creștinul devine părtaș al lui Hristos și, prin aceasta, al fericirii depline.

Țelul luptelor duhovnicești este desigur desăvârșirea înțeleasă ca dobândirea deplină sau „*abundentă*” a Duhului Sfânt. Dar această stare de „*desăvârșire*” niciodată nu este înțeleasă în spiritualitatea răsăriteană ca fiind o stare dobândită de creștinul care s-a nevoit ascetic și a primit la sfârșit o oarecare „*harismă*”. Dimpotrivă, natura omului este schimbătoare, iar cel ce tinde spre dobândirea deplinei fericiri cerești, trebuie mereu să se transforme spre mai bine, făcându-se totdeauna mai bun prin progresul zilnic și desăvârșindu-se permanent fără să atingă vreodată limita deplinei desăvârșiri. Este starea dinamică în care omul se mișcă și se transformă nelimitat în sensul îndumnezeirii sale, evoluând spre ceea ce este mai dumnezeiesc. Or, aceasta implică o anevoioasă și neîntreruptă cale ascetică, prin efort personal, în depășirea tuturor obstacolelor ce se ivesc în drumul spre dobândirea supremă a desăvârșirii dumnezeiești.

Dacă patimile reprezintă deformarea firii umane și o deturnare a vieții de la adevărata sa finalitate și în același timp o întunecare a chipului lui Dumnezeu în om, atunci trebuie să fim siguri că virtuțile creștine și viața virtuoasă în general relevă vocația ontologică a omului, capabilă să îi aducă creștinului bucuria și fericirea cea adevărată, care își au începutul în trăirea tot mai aproape de Izvorul vieții și al fericirii lui Dumnezeu-Iubire. Omul fiind înzestrat de Dumnezeu de la creație, cu libertate, poate alege între a deveni „rob patimilor” sau a nu se pleca lor, adică are puterea de a alege între păcat și

virtute, știind că virtutea este singura care va fi în măsură să-i ofere omului „*cununa nemuririi*”, dar, și sufletele robite de patimi își găsesc izbăvirea, și chiar plăcerea, în dragostea lui Hristos.

Fără îndoială, iubirea creștină este virtutea virtuților, căci în iubire creștinul experimentează toate virtuțile, prin „*credința lucrătoare în iubire*” (Galateni 5, 6), iar, „*Sfințenia nu se capătă numai după osteneli și nici că vine numai de la fapte, ci prin iubirea Lui. Dar nici din iubirea Lui numai, și nici numai din virtuțile noastre, pentru că dacă ar purcede numai din iubire, ar trebui ca toți să se mântuiască, și dacă ar rezulta numai de la virtuțile noastre, apoi prezența Lui, ca și toate cele iconomisite pentru noi, ar fi fost de prisos. Așadar nici din iubire numai și nici din propria noastră virtute numai, ci din amândouă acestea.*”

Această restaurare ontologică a virtuților, mergând pe axa modelului arhetipal divin, are la bază armonizarea cu legile existențiale divine, care are patru puncte de urmat și de atins:

1. *Participarea la Sfintele Taine* ca modalitate de însușire a harului divin necesar desăvârșirii ontologice umane.

2. *Cunoașterea Evangheliei*, care reprezintă:

- *sămânța* (sau a scrierilor nou - testamentare) ce cuprind principalele reglementări ale comportamentului uman;

- *trup* – al vieților sfinților ca împlinitori ai eticii creștine;

– *rod* – ce se referă la scrierile lor ce cuprind experiențele proprii, metodele, redarea efectelor benefice ale însușirii acestui „*modus vivendi*”.

3. *Cunoașterea de sine*, efect al participării la Sfintele Taine și însușire a Evangheliei din care se desprinde atât modelul cât și țelul viețuirii umane, fac posibilă constatarea diferenței între ceea ce suntem și ceea ce ar trebui să fim, constatare ce determină o atitudine de echilibrare a celor două aspecte prin depășirea factorilor inhibitori și asumarea demersului activ de schimbare. Realizarea acestora atrage după ea necesitatea rugăciunii ca modalitate de activare și menținere a funcțiilor dialogale atât la nivel transcendent (divin) cât și la nivel immanent (inter-uman).

4. *Feed – back-ul* – consecințele sau efectele împlinirii poruncilor ne arată dacă punctele anterioare au fost practicate corect sau dacă este necesară reluarea lor până la atingerea obiectivelor propuse.

În mod complet răutăcios unii oameni consideră că virtuțile „*perfecționează omul*”, iar viciile îl degradează, ceea ce pentru prima parte a afirmației este total incorrect, deoarece în realitate, câștigarea virtuților readuce omul în dimensiunile lui firești, și nu putem spune că îl „*perfecționează*” decât numai la figurat, în raport cu starea căzută și nu cu starea lui normală, iar aceste precizări sunt foarte importante, deoarece o asemenea „*perfecționare*” față de nivelul căzut, conferă implicit „*căderii*” un statut de normalitate, ceea ce este nepermis.

Mai mult, unii aseamănă omul cu animalele, invocând ființa biologică, însă extind în mod nepermis aseănarea și la alte funcțiuni, capacități sau dimensiuni, (dintre care unele sunt specifice omului și complet străine animalelor), doar în ideea eludării concluziei corecte că omul este altceva decât animalele. Spre exemplu, omul e ființa care dispune el însuși de sine, ținând seama în mod liber de legi, dar nefiind întru totul supus unei legi, cum se întâmplă cu lucrurile și animalele ce constituie natura. Sau dacă vrei, omul ascultă prioritar de legea liberului său arbitru, deoarece cunoașterea lui este morală, lucruri care nu se mai întâlnesc nicăieri în lumea animalelor, omul putând să asculte asemenea animalelor, să amâne, să respingă sau să modifice complet realizarea unui instinct, prin imperativele moralei – cum spun oamenii de știință, sau ale conștiinței sale – cum spun teologii. *„Conștiința e sfântă, pentru că prin ea grăiește Dumnezeu. Dar ne poate deveni pârâș când n-o ascultăm. În conștiință se arată că omul nu e despărțit de Dumnezeu, ci unit prin fire cu El. Când nu mai aude glasul conștiinței, nu mai aude nici pe Dumnezeu.”* Spre deosebire de animale și natură care ascultă executând mecanic legile naturale, omul este singura ființă care poate să condiționeze realizarea sau ignorarea unor legi funcție de interpretarea „trupească” sau „spirituală” pe care o dă conștiința lui cunoașterii. *„Contemplată duhovnicește, ea (zidirea), oferă cunoștința binelui, iar luată trupește, oferă cunoștința răului. Căci celor ce se împărtășesc de ea trupește li se face dascăl al patimilor, făcându-i să uite de cele dumnezeiești...”* Iar dacă, prin

rațiunea și voința sa liberă omul e într-un anumit sens mai presus de natură, făcând-o instrument al voinței sale și putând-o umple de Duhul dumnezeiesc și de libertatea Lui cu totul superioară, atunci când prin aceeași libertate, omul se face de bună voie rob patimilor, omul devine o simplă piesă a naturii, și chiar mai prejos de natură.

Iată cum *„Explicația creștină a răului din libertate e singura care nu leagă răul de esența realității eterne sau a celei create de Dumnezeu, luând totuși răul în serios. Și e singura care salvează însăși existența libertății în realitatea existenței. Orice altă explicație compromite iremediabil existența și neagă libertatea, adică însăși demnitatea umană”*, iar maniera în care păcatul înveninează societatea oamenilor, este fixarea răului în patimi care îmbolnăvesc sufletele tuturor, anulând libertatea, patimi care întunecă toate darurile ce definesc umanitatea, patimi care pervertesc tot ce e frumos, drept, adevărat, bun, patimi care sapă nemilos la temelia vieții și trage toată creația prin suferință, durere, dezamăgire și necredință spre moartea veșnică.

Din toate aceste motive, rezultă că asceza creștină este calea îndumnezeirii noastre, calea spiritualizării firii slăbite de păcat și a înălțării ei autentice, a înduhovnicirii ei.

Am spus că în afara ortodoxiei, semnificația *îndumnezeirii ortodoxe*, se mișcă între două extreme la fel de greșite datorită, fie limitării la conceptul de unire numai substanțială, din religiile și filozofiile panteiste, fie eliminării oricărei posibilități de contact direct al omului cu Dumnezeu, la protestanți. Între identitatea substanțială și

separația absolută, neortodoxii nu concep nici un altfel de contact nemijlocit om-divinitate.

Spre deosebire, în ortodoxie, pe măsura înaintării în această lucrare, creștinul își descoperă sinea sa autentică, se descoperă pe sine așa cum se dorește el a fi – bun, și cum îl dorește Creatorul său să dăinuie. Lepădând noroiul duhovnicesc al păcatelor, el descoperă seninul și frumusețea vieții curate, nepătimase și nepăcătoase, singura care îi poate aduce fericirea adevărată și netrecătoare.

Considerăm că totuși, chiar dacă abia aici în concluzii, aceste opinii necesită precizările și explicațiile, care fac viabilă atitudinea creștină în această problemă. În primul rând, între om și Dumnezeu nu poate exista identitate de ființă, adică substanțial sau de natură, deoarece, Dumnezeu este singur, Creatorul și Suveranul acestei lumi, iar creatul nu poate deveni necreat prin nici o evoluție. Pe de altă parte, fiecare creatură are în ea prezența nemijlocită a unei puteri lucrătoare a lui Dumnezeu, prin care fiecare din noi ne aflăm de la început într-o unire nemijlocită cu El. Spiritualitatea creștină ortodoxă consideră în plus la această unire numai o sporire treptată și mai ales o sesizare a ei prin conștiință. Sfinții Părinți, afirmând această capacitate, socotesc ca mijloc prin care ea se poate realiza "curățirea sufletului și a minții", de preocupările lumești.

Revenind la cele spuse despre puterile sufletului considerăm că de vreme ce părțile sufletului omenesc constituie o unitate indestructibilă, (indiferent dacă

funcționează haotic sau armonios), patimile, ca și virtuțile, nu sunt independente, ci una este legată de cealaltă și, funcționarea uneia va influența funcționarea alteia, și dacă sufletul rămâne în vreuna din acestea, nu va putea scăpa nici de celelalte, încât, cel care vrea să-și revină la cele după fire și să ajungă la îndumnezeire trebuie să pornească război împotriva tuturor patimilor. Numai că, procesul concret al despățimirii trebuie să cuprindă anumite etape, dovedite de Sfinții Părinți ca eficiente. Astfel, ordinea războiului contra patimilor este aceasta: "intră în inima ta și cerceteaz-o cu de-amănuntul. Vezi ce gânduri, ce dispoziții și ce porniri o stăpânesc. Ia seama ce pasiune o atacă mai mult și ce patimă o terorizează. Ia armele întâi împotriva acelor patimi. Luptă. Iar de se întâmplă a fi ispitit și de alte patimi, luptă totdeauna cu patima cea mai apropiată care te atacă de-a dreptul și cu putere. Apoi întoarce-te cu război asupra a ceea ce te stăpânește mai mult". Și trebuie continuat în acest fel cu următoarele patimi rămase ca cele mai puternice, și în acest fel se cuvine a câștiga puțin câte puțin nu numai pe cele dinafară, trupești, ci și virtuțile dinăuntru, sufletești. În acest chip, în curând puținul se face mult și rămâne totdeauna.

Vedem în cele din urmă că despre necazuri, suferințe și boli, spiritualitatea ortodoxă a dezvoltat o învățătură plină de nădejde și optimism creștin, descoperindu-ne sensurile lor înalte și profunde, îndemnându-ne să transformăm astfel de evenimente dramatice ale acestei vieți trecătoare, în prilejuri de eroism moral și de

îmbunătățire spirituală, de dobândire a sfințeniei și mântuirii, oferind adevărata alinare și consolare, în vreme de necaz și de suferință, în cuvintele Sfintei Scripturi și în învățăturile de Dumnezeu descoperite ale Părinților Bisericii.

În același timp, suferințele, boala și necazurile, pe care Dumnezeu le îngăduie, sunt un semn că El ne iubește și dorește să ne îndrepte, iar răbdarea necazurilor îl apropie pe om mai mult de Dumnezeu, și dacă la începutul lor, el se roagă lui Dumnezeu ca un străin, pe măsura răbdării lor, se apropie de Dumnezeu ca un fiu adevărat.

Până la urmă necazurile, și boala, adică încercările prin suferință, le sunt folositoare oamenilor, din punct de vedere duhovnicesc, ori pe ce treaptă s-ar găsi. Sunt necesare păcătoșilor, pentru a-i întoarce la o viață creștinească normală, dar le sunt necesare și celor înaintați din punct de vedere duhovnicesc, pentru a-i fortifica și a-i ajuta să înainteze spre Dumnezeu.

A mulțumi lui Dumnezeu pentru suferințele pe care ni le trimite înseamnă a avea o mare evlavie, deoarece, s-a experimentat faptul că *„întâmplarea dureroasă face pe înțelept să-și aducă aminte de Dumnezeu, și întristează pe măsura ei pe cel ce a uitat de Dumnezeu”*.

De regulă, pentru un creștin și mai ales pentru unul tânăr, *iluminarea*, și cu atât mai mult *desăvârșirea*, rămân niște deziderate perfect posibile, deși, mai greu de atins, și cu atât mai greu de vorbit, fiindu-i accesibilă numai partea practică, adică ceea ce numim *asceză*, *despățimire* sau *curățire*. Însă din moment ce această etapă a fost

parcursă, ea se constituie în temelie puternică pentru următoarea etapă. Chiar și oamenii îmbunătățiți au considerat impropriu să vorbească despre lucrurile mai înalte, atinse și cunoscute practic de mai puțini oameni, cărora le este inutilă orice explicație, ei deja având sau fiind pe calea dobândirii adevăratelor cunoștințe, și la fel de inutilă și celorlalți oameni, mai numeroși care sunt incapabili de această cunoaștere, cât timp nu au trecut de prima etapa a desăvârșirii, și atunci rămânând să se vorbească numai despre prima etapă a despătimirii, pe care o cunoșteau îndeajuns, și care poate fi exprimată în cuvinte ușor de înțeles pentru toți credincioșii, precum Avva Pimen, care deși înaintat în cele duhovnicești, nu se antrena în discuții savante despre cele cerești, ci era preocupat de probleme duhovnicești practice.

Înțelegem așadar, că *asceza* reprezintă o caracteristică esențială a spiritualității ortodoxe și se referă la viața concretă, care este întreagă, o luptă și o nevoie duhovnicească de schimbare radicală și de transfigurare totală a credinciosului în vederea urmăririi lui Hristos pe calea virtuților.

Rămâne în cele din urmă o întrebare, chiar dacă este retorică, pentru că nu urmărește un răspuns, ci numai subliniază o situație, astfel: „dacă și pentru cei credincioși, pentru cei ce se tem de Dumnezeu, pentru cei ce năzuiesc către o viață duhovnicească, neîmpăcatul trup omenesc este o foarte mare problemă pe care fără ajutorul Cerului, nimeni nu a reușit să o rezolve, atunci cum va putea să reușească întru aceasta cel necredincios,

care alege cale cea mai ușoară a neîmpotrivirii și a plăcerii de sine?

Iată de ce nu procedează bine cei care fac reproșuri Bisericii numai pentru a-și justifica îndepărtarea de Dumnezeu, deși, această atitudine este foarte comodă și de aceea întâlnită, pentru că în drumul spre Dumnezeu, mulți credincioși, trec printr-o etapă de rețineri, de întrebări, de contestări, adesea justificate, pentru că așa cum spunea Sfântul Ioan Gură de Aur: dacă dreptcredincioșii ar fi trăit cum trebuie, păgânii s-ar fi convertit la credința creștină.

Natura acestui studiu a impus o prezentare analitică a patimilor și virtuților creștine întâlnite în Noul Testament, adăugând excelenta învățătură acumulată practic de asceții creștini, și nădăjduim că am reușit să prezentăm suficiente învățături și exemple eficiente de abordare a realității duhovnicești, de care s-au folosit chiar Sfinții Părinți, pentru a trăi o viață în ascultare de Hristos.

Închei această lucrare parafrazându-l oarecum pe Hierotheos Vlachos când îmi exprim speranța că ea va fi hrana duhovnicească pentru adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu și în același timp ajutor tuturor celor ce o vor citi pentru tămăduire și îndumnezeire, dar nu înainte de a mulțumi lui Dumnezeu și tuturor celor ce au contribuit cu fapta, cu gândul sau cu rugăciunea la scrierea ei.

Tratarea celor 2 probleme despre virtute și patimă se întinde pe trei părți mari numerotate alfabetic: **A – Noțiunea de virtute și de patimă. Date generale**, în care am încercat să arătăm ce este virtutea și patima în lumina mărturiilor neotestamentare; **B – Mărturii neotesta-**

mentare despre patimi, în care, în aceste sens se au în vedere și învățăturile fixate în tradiție de asceții creștini, arătând corespunzător soluțiile descoperite și recomandate de acești trăitori creștini pentru curățarea de aceste patimi și **C – Clasificarea virtuților în lumina cărților Noului Testament. Date generale**, în care am prezentat virtuțile esențiale, necesare fiecărui creștin, pentru a consolida o temelie a desăvârșirii și sfințirii personale.

Fiecare parte cuprinde capitole și subcapitole, pe care am căutat să le comprimăm pe cât s-a putut, și să fie expuse cu claritate. După cele trei părți numerotate alfabetic cu capitolele și subcapitolele lor urmează **Concluziile**, subliniind permanenta actualitate a terapeuticii creștine în folosul creștinilor. Toate aceste părți au la bază textele biblice însoțite de o bogată bibliografie cu lucrări de specialitate, ascetice și de știință în general.

Fără îndoială, desăvârșirea personală, este un proces continuu care nu se limitează la despățimire și nu este un scop în sine, ci numai o treaptă în viața veșnică. Pentru că de cele mai multe ori în această stare se reușește câștigarea liniștii, prin stăpânirea patimilor, și construirea virtuților. Aceasta însă nu e capătul ci este doar temelia lucrării ulterioare pentru ajutorarea aproapelui și ca să ducă o viață curată.

Expunerea va include și demonstrații cu caracter general, la un nivel restrâns adică în mod principal, deoarece sunt și subiecte secundare la tema acestei lucrări, însă necesare pentru lămurirea contextului și pentru argumentarea unei astfel de teme de actualitate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. *The New International Dictionary Of New Testament Theology*, vol. 1, A-F, Colin Brown, (gen. ed.), The Zondervan Corporation Grand Rapids, Michigan, U.S.A. and The Paternoster Press, Ltd. Exeter, Devon, U.K., 1975.
2. *Theological dictionary of the New Testament*, Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich (ed.), translated by Geoffrey W. Bromiley, Abridged in one volume by Geoffrey W. Bromiley, William B. Eerdmans Publishing Company The Paternoster Press, 1985.
3. Adrian, Pr. Conf. univ.dr. Gh. Paul, *Introducere în Studiul Teologiei Morale* (Note de curs), Baia Mare, 2008.
4. Andrutsos, Hristu, *Sistem de morală*, traducere din grecește de Dr. Ioan Lăncrănjan & Prof. Ermis Mudopoluos, Sibiu, tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1947.
5. Athanasiu, Andrei, *Tratat de psihologie medicală*, Ed. Oscar Print, București, 1998.
6. Coman, Pr. Prof. Dr. Ioan G., *Patrologia*, vol. III, București, 1988.

7. Crainic, Nichifor, *Sfințenia împlinirea umanului* (*Curs de Teologie mistică*), Iași, 1993.
8. Dafinoiu, I., *Elemente de psihoterapie integrativă*, Editura Polirom, Iași, 2000.
9. Holdevici, I., *Elemente de psihoterapie*, ediția a III-a, Editura ALL, Timișoara, 1998.
10. Huber, W., *Psihoterapiile*, Editura Știință și Tehnică, București, 1997.
11. Iamandescu, I. B., *Psihologie medicală*, ediția a II-a, Editura Infomedica, 1997.
12. Rădulescu-Motru, C., *Curs de psihologie*, București, 1996.
13. Spidlik, Tomas, *Izvoarele lumii. Tratat de spiritualitate*, trad. rom., Editura Ars Longa, Iași, 1992, 1994.
14. Idem, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, vol. I, Manual sistematic, trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1997.
15. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Spiritualitatea ortodoxă – Ascetica și Mistica*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.
16. Vlachos, Hieroteos, *Psihoterapia ortodoxă – Știința Sfinților Părinți*, trad. în limba română Irina Luminița Niculescu, Editura Învierea - Arhiepiscopia Timișoarei, 1998.

CUPRINS

INTRODUCERE	9
A. NOȚIUNILE DE VIRTUTE ȘI DE PATIMĂ.	
DATE GENERALE	17
Capitolul I. Virtutea creștină în lumina cărților	
Noului Testament	25
1. Virtutea în cărțile Noului Testament	26
2. Texte neotestamentare ca temei al virtuților creștine	30
3. Clasificarea virtuților și importanța lor în viața credinciosului	35
4. Lupta de schimbare a patimilor cu virtuți	38
Capitolul II. Patima după învățătura biblică	
neotestamentară	42
1. Noțiunea de patimă	42
2. Geneza patimilor	43
3. Cele opt dughuri ale răutății - logismoii	46
4. Lupta omului împotriva păcatului și a patimilor ...	54
B. MĂRTURII NEOTESTAMENTARE	
DESPRE PATIMI	56
1. Gastrimargia = Γαστριμαργία = lăcomia pântecului (Lc. 12, 18-20)	58
2. Porneia = Πορνεία = desfrânarea (I Cor. 6, 15-16) ..	68
3. Philargyria (Φιλαργυρία) și pleonexia (Πλεονεξία) – iubirea de arginți și iubirea de bunuri materiale Mt.19, 21; Lc. 16, 19-23; 1 Tim. 6, 6-10)	79
4. Lype = Λύπη = tristețea (Mt. 14, 8-10; 17, 23; 26, 36-38)	87
5. Orge = Οργή = mânia (Mt. 2, 16-18)	100
6. Akedia = 'Ακήδεια = trândăvia (2 Ptr. 1, 5-10)	115

7. Fobos = Φόβος = frica (Mt. 8, 24-32; 28, 8; Mc. 5, 33-34)	125
8. Hyperefania = Υπερηφάνεια = mândria (Lc. 18, 10-14; Iac. 4, 4-10)	138

C. CLASIFICAREA VIRTUȚILOR ÎN LUMINA CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT. DATE

GENERALE	157
Capitolul I. Privire generală - Virtuțile teologice	164
1. Credința = Πίστις = (Evr. 11, 1)	165
2. Nădejdea = Προσμονή = (FA 23, 6).....	173
3. Iubirea = Ἀγάπη = (1 Cor. 13, 4-8).....	178
Capitolul II. Virtuțile după textele Evanghelice	205
1. Smerenia = Ταπείνωση/ταπεινοφροσύνη = (Mt. 15, 25-28).....	206
2. Pocăința = Μετάνοια = (Lc. 15, 17-19)	222
3. Blândețea = Πραότητα = (Mt. 11, 28-30)	225
4. Milostenia = Φιλανθρωπία = (Mt. 6, 1-4).....	228
5. Chibzuința = Σοφία/φρόνηση/ευσυκρισία = (Lc. 14, 27-33)	235
6. Inima curată = Καθαρής καρδιάς = (In. 1, 47).....	237
7. Răbdarea = Υπομονής = (2 Cor. 6, 4).....	247
8. Bucuria = Χαράς = (Mt. 5,12; Flp. 4).....	256
9. Iertarea = Συγχώρεσης = (Mt. 6, 12-15).....	261
Capitolul III. Virtuțile cardinale creștine.	
Informații generale	268
1. Înțelepciunea = Σοφία = (Mt. 7, 35).....	271
2. Dreptatea = Δικαιοσύνης = (Mt. 5, 20)	279
3. Curajul = Θάρρος = (Ef. 3, 13)	284
4. Cumpătarea = Εγκράτεια = (1 Tim. 3, 11; Tit 2, 2) ..	291
CONCLUZII	299
BIBLIOGRAFIE	311